

v textu mnoho „osobních“ úvah a jeho ruka je k nalezení i v několika liturgických rukopisech, což umožňuje jeho historiografickou koncepci ukotvit v širším rámci konstrukcí institucionální paměti. Navíc vrcholně středověká krajina „mnichů na Bodamském jezeře“ poskytla předkládané práci potřebný kontext dynamických vztahů mezi jednotlivými kláštery a jejich opaty, laickými patrony, biskupy, císaři i papeži. Detailní rozbor jednotlivých témat tak skládá obraz mnohdy značně odlišný od závěrů staršího bádání, které se soustředilo pouze na několik známějších institucí.

Problémy nastávají v místech, kde autorka materiál příliš zatěžuje hotovými výkladovými schémata. To se odráží hned v titulu knihy. Koncepci kulturního traumatu si Beach vypůjčila od polského sociologa Piotra Sztompky, jehož studie se však věnuje propastně rozdílné realitě postkomunistických států a staví na zcela odlišném materiálu. Nová aplikace na omezenou množinu středověkých pramenů tak mnohdy jde za hranice jejich výpovědní hodnoty. Problém se opakuje také v dalších případech, když autorka své interpretace dění v Petershausenu dokresluje situacemi v jiných, často odlišných a vzdálených kláštřích. Konečně se čtenář neubrání otázce, proč se útlá publikace nestala úvodní studií chystaného anglického překladu kroniky, jejíž úryvky jsou citovány takřka na každé straně.

S výše uvedeným na zřeteli lze konstatovat, že nová kniha Alison Beach je důstojným pokračováním badatelčiny vědecké bibliografie. Její přínos spočívá nejen v představení specifického průběhu a následků hirsauské reformy v klášteře Petershausen, ale především pokud ji čteme jako svého druhu úvod do současných koncepcí bádání o vrcholně středověkých kláštřích z převážně německojazyčného prostředí.

JAN KREMER

Alexander PATSCHOVSKY, *Bludiště pravé víry. Sektáři, kacíři a reformátoři ve středověkých Čechách*, přeložila Blanka Pscheidtová, Argo, Praha 2018 (= Každodenní život 73)

355 s., ISBN 978-80-257-2661-7

Alexander Patschovsky je znám svými mimořádně cennými texty k dějinám inkvizice, k problematice středověkého kacířství a náboženských sekt, zásadní jsou rovněž studie a edice, v nichž

zpracovává texty Jáchyma z Fiore a jeho následovníků. V mnoha případech se Patschovského bádání dotklo také českých dějin, zejména Čech a Slezska, odkud ostatně Patschovsky pochází. Řada prací, které o bohemikálních tématech publikoval, posléze výrazně ovlivnila českou historiografii. Právě z tohoto badatelského okruhu vzešlo čtrnáct studií publikovaných mezi lety 1982 a 2001, jež jsou v českém překladu shromážděny v knize *Bludiště pravé víry*. Naprostá většina z nich je do češtiny přeložena poprvé. Sestavení výboru se ujal Patschovského dlouholetý kolega a přítel František Šmahel.

Do *Bludiště pravé víry* zařazené studie spojují témata středověkých herezí v prostoru střední Evropy, počátků a působení inkvizice v českých zemích, husitského učení a husitského radikalismu. Patschovského studie, ať ty přehledové, či analytické, se vyznačují komplexností přístupu, v němž autor provázaně zohledňuje komponenty jak náboženské a církevní, tak světské. Ke střeoevropským pramenům přistupuje z širší evropské perspektivy, čímž ve srovnání s českou historiografií mnohdy mění optiku náhledu a výsledkem je mnoho nových, neotřelých podnětů a výsledků.

První studie je svěžím intelektuálním zaměřením nad knihou Umberta Eca *Jméno růže*, kde Patschovsky ve stopách svého učitele Herberta Grundmanna uvažuje o podstatě středověkých herezí, jejich konstruktů a sociálního podhoubí. Následující texty věnované heretickým skupinám v předhusitských českých zemích a jejich pronásledování ze strany biskupské a papežské inkvizice. Studie *Kacíři a pronásledování kacířů v Čechách ve století před Husem* zprostředkovává poznatky založené na sledování působnosti (a pronásledování) hlavních heretických skupin na území Čech, zejména valdenských, begardů a bekyň. Autor přináší odpovědi alespoň na některé z otázek po sociálním a národnostním původu jedinců nařčených z hereze, zamýšlí se i nad případnou kontinuitou mezi předhusitským kacířstvím a husitstvím. Velkou pozornost věnuje rovněž problematice působnosti inkvizice, jež ostatně patří k Patschovského životním tématům. Ve studii *O politickém významu hereze a jejího pronásledování ve středověkých Čechách* chápe jak obvinění z kacířství, tak inkvizici jako důležité politikum. Oddíl zaměřený na inkvizici a herezi je doplněn o studii zabývající se slezskými inkvizičními prameny, jež jsou zde zprostředkovány nejen analyticky, ale i edičně.

V další části knihy se zařazené studie posouvají chronologicky i tematicky k učení Jana Husa a k husitství. V textu věnovaném Viklefově pojetí

Antikrista se z Čech vzdalujeme pouze zdánlivě, neboť bez studia Viklefovy exegeze a jeho užití apokalyptických figur by bylo prakticky nemožné porozumět tomu, jak k těmž přistupovali autoři husitů. Ne náhodou následuje mimořádně podnětná studie o eklesiologii u Jana Husa, tedy o učení, v němž český reformátor nezapře inspiraci dílem svého anglického předchůdce. Husovo učení je pojednáno rovněž v kapitole o poslušnosti, která s předchozí problematikou úzce souvisí.

Z textů, jež se týkají samotného husitství a radikálních duchovních proudů, které utvářely jeho revolučnost, je nutné vyzvednout studii *Chiliasmus táboritů. Jeho idea, jeho obraz u současníků a interpretace historiografie*. Patschovsky se zde nevěnuje pouze husitskému hledání a dočasněmu nalézání náboženských utopií v podobě chilistického učení; tábořský chiliasmus chápe jako výsledek radikální spiritualizace hnutí, která později našla svůj projev v učení Petra Chelčického. Autor se nutně musel vyrovnat s fenoménem tábořského adamitství, jež představuje dodnes neuspokojivě zodpověděnou otázku. Patschovsky proti historicitě adamitů postavil propracovanou tezi o umělém konstrukturu, spočívajícím na sofistikované poskládaných dobových hereziologických klišé. Zvěsti o morální dekadenci tábořských adamitů se tak přetavily ve vykonstruovaný příběh, který měl odrážet hrůznost eucharistické hereze, do níž část táboritů upadla. Tendence ke spiritualizaci, jež měly původ v proudu jáchymistického učení, se spojovaly v 15. století rovněž s tzv. wirsberskými bratry. Patschovsky se ve stati na toto téma přiklání k tomu, že učení wirsberských je přes svou radikální a neotřelou eschatologii spíše výzvou k církevní a společenské reformě než projev „nefalošaného jáchymismu“, který by směřoval k obecné subverzi společenských pořádků.

Ve studii *Tanec smrti, husitská revoluce a pražská univerzita* Patschovsky upozornil na dvě pozapomenuté husitské bible, jež náležejí do sbírek českých rukopisných knihoven. Oba rukopisy jsou mimořádné i tím, že zahrnují obrazové ztvárnění tance smrti. Autořovi se dokonce podařilo vypátrat iluminátora, který rukopisy tímto motivem obohatil, a to v poslední fázi husitské revoluce. Závěrečná trojice textů nezapře autorovo intelektuální zázemí v německém akademickém prostředí, kde se klade velký důraz na „Begriffsgeschichte“. Zamýšlí se zde nad důležitými pojmy a koncepty revoluce/revolučnosti, tolerance a chiliasmus.

Soubor studií *Bludiště pravé víry* je pro české čtenáře a badatele neobyčejně cenný a užitečný. Patschovsky dokázal mnohdy nejen upozornit na

prameny, jež českému bádání unikaly, popřípadě ležely v zapomnění, ale také k nim přistoupit z perspektivy, která není zatížená domácí badatelskou tradicí. Do hereziologického a husitologického bádání tak vnesl výrazné impulzy, jež přispívají k postupnému odhalování problematiky nejen husitského učení, ale obecně herezí v jejich mnohovrstevnatosti a složitosti.

PAVLÍNA CERMANOVÁ

Christina TRAXLER, *„Firmiter velitis resistere“. Die Auseinandersetzung der Wiener Universität mit dem Hussitismus vom Konstanzer Konzil (1414–1418) bis zum Beginn des Basler Konzils (1431–1449)*, V&R unipress – Vienna University Press, Göttingen 2019 (= Schriften des Archivs der Universität Wien 27)

547 s., ISBN 978-3-8471-0976-1

Po obecně laděném titulkovém citátu, který by mohl uvozovat i řadu jiných politických či teologických polemik, vyjadřuje podtitul obsah knihy jasně. Ač se toto téma doslova nabízelo a jeho segmenty lze shledat v řadě prací, dosud nikdo neměl chuť a odvahu se mu soustavněji věnovat. Jde přitom v první třetině 15. století o důležitý fenomén nejen pro české a rakouské dějiny, ale i pro dějiny obecně univerzitní a též obecněji kulturní a ideové. V podstatě všechna tehdejší vysoká učení se zapojila do boje proti svým způsobem mateřské univerzitě, a to jak institucionálně, tak i prostřednictvím osobních polemik jednotlivých mistrů, kteří byli s Prahou často úzce propojeni.

Vídeňská univerzita byla teritoriálně nejbližší, a patřila i k nejbojovnějším. Přestože již autoři 19. století (zejména Rudolf Kink a Josef Aschbach) položili pro sledované téma pevné badatelské základy, pro jeho hlubší poznání nebylo vytěženo zdaleka vše a vznikaly pouze dílčí studie. Kniha Christiny Traxler je tak na tomto poli prvním komplexnějším pokusem. Původně vznikla jako disertace na katolické teologické fakultě vídeňské Rudolfiny. Už úvodem je třeba s povděkem konstatovat, že díky autorčině systematickosti a chvályhodné snaze vyrovnat se na úrovni s početnou českojazyčnou literaturou (v čemž jí ochotně pomohli pražští kolegové, jejichž pomoci vděčně vzpomíná) jde o práci přínosnou v mnoha směrech.